

Toegang tot moderne manuscripten en brieven in Europa

Het creëren van internetportalen tot het Europees cultureel erfgoed staat hoog op de agenda van beleidsbepalende instellingen in Europa en organisaties die deze collecties beheren. Hoofddoel is de rijke bronnen binnen de culturele instellingen meer zichtbaar en direct toegankelijk te maken. Bouwstenen voor de interoperabiliteit, navigatie en toegang worden geleidelijk aan ontwikkeld en geïntegreerd in grotere gedistribueerde digitale bibliotheekapplicaties. Het MALVINE-project is een belangrijk onderdeel van deze ontwikkelingen.

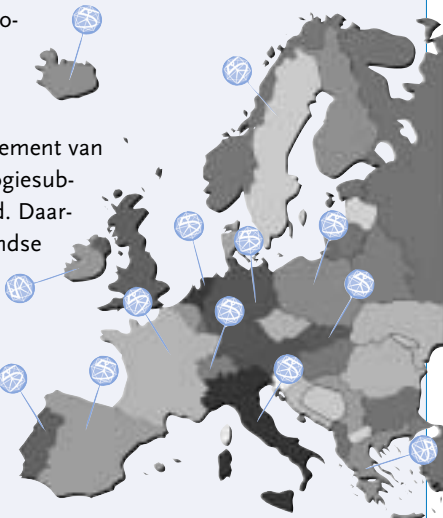
MALVINE VORMT EEN NETWERK van instituten in Europa die collecties met moderne manuscripten en brieven bezitten. Er wordt een wereldwijde toegang tot deze documenten geboden via een interface die onafhankelijk is van

Europa!

De Europese Unie stimuleert door middel van een groot aantal subsidies innovatie en onderzoek binnen Europa. Voor de periode 1998-2002 is hiervoor een budget van ongeveer 28 miljard gulden beschikbaar.

In opdracht van Economische Zaken heeft Bureau EG-Liaison onlangs onderzoek gedaan naar het rendement van de Europese technologiesubsidies voor Nederland. Daaruit bleek dat Nederlandse instellingen uit de informatiesector niet optimaal profiteren van de kansen die deze subsidieprogramma's bieden. De komende maanden wijdt Informatie Professional daarom een

serie artikelen aan lopende en recent afgesloten projecten, om zo een beeld te geven van wat er op het Europese front gebeurt. Na het inleidend artikel van Peter van Poortvliet (nr. 11, 2000), een overzicht van ECHO-project (nr. 12, 2000), het Renardus-project (nr. 1, 2001), het FASTER-project (nr. 2, 2001) en het NEDLIB-project (nr. 3, 2001) nu een beschrijving van het project MALVINE.

de heterogene technische infrastructuur van de deelnemende instituten. Er kan via de interface gezocht worden naar moderne manuscripten en brieven alsof het een gezamenlijke homogene database betreft.

Een multilinguale gebruikersomgeving wordt geboden, gebruikmakend van een afgesproken gemeenschappelijke terminologie. Voorzieningen voor het aanbieden van (digitale) duplicaten en documentlevering geven een toegevoegde waarde aan de toegankelijkheid.

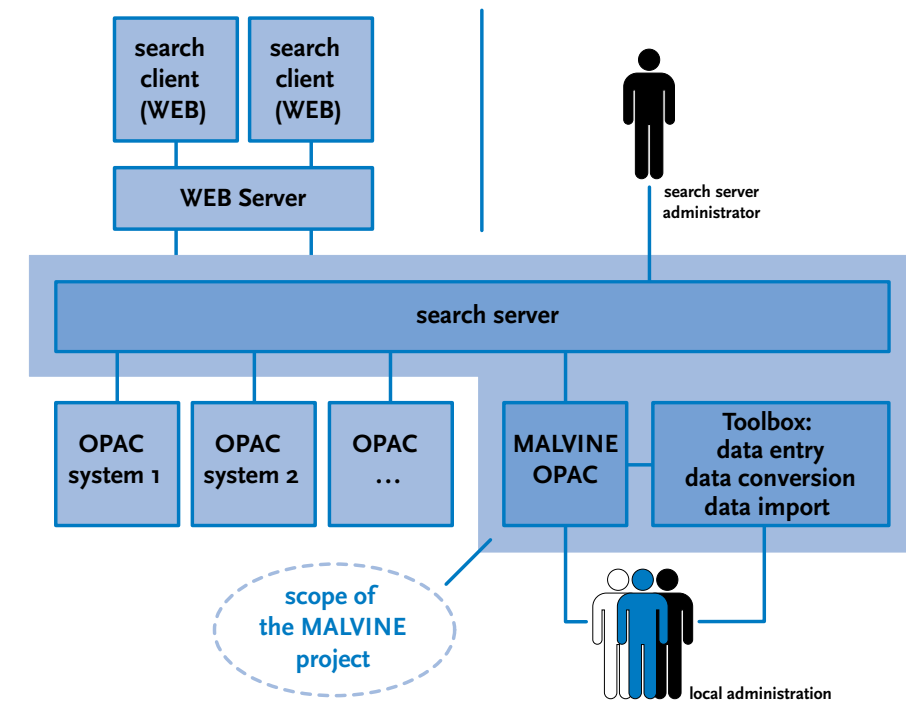
Naast de verbeterde toegankelijkheid wordt in MALVINE de data-uitwisseling tussen heterogene systemen bevorderd. De verschillende soorten lokale tradities in catalogisering kunnen daarnaast gewoon worden voortgezet. De geboden faciliteiten zijn totstandgekomen met behulp van 'state of the art' technologieën, databestanden of OPC's van de deelnemende instituten en databestanden in het veld van de biografische documentatie en uitgeefprojecten.

Door de gekozen technische oplossingen geeft MALVINE alle instituten, klein of groot, de gelegenheid hun eigen speciale bezit te presenteren aan een breed, wereldwijd publiek. Door de lage technische kosten van het project zijn zelfs kleine instituten in staat aan het systeem deel te nemen. Dit zal een positief effect hebben op de integratie van collecties in Europa, die tot nu wellicht onbekend waren. MALVINE draagt daarom bij aan de idealen van een Europese samenwerking en eenwording.

Gebruikers

De gebruikers van MALVINE zullen mensen zijn die onderzoek doen aan manuscripten, brieven en andere originele documenten die relevant zijn voor hun studieonderwerp of tekstedities. Duizenden onderzoekers en editeurs in de wereld werken met zowel gedrukte als geschreven teksten. Waar kunnen ze de teksten vinden die ze nodig hebben? Of hoe weten ze welke teksten waar bewaard worden? Traditioneel reizen deze wetenschappers en editeurs

Figuur 1. Overzicht van het MALVINE-systeem

veel naar bibliotheken, musea en archieven in binnen- en buitenland om documenten te vinden. Omdat zij zo sterk afhankelijk zijn van de catalogi van de beheerders van manuscripten en brieven, is een gemeenschappelijke elektronische toegang via hun computer thuis of op het werk van groot belang.

Daarnaast zullen de medewerkers van de instituten die de collecties beheren MALVINE kunnen gebruiken bij hun werkzaamheden en taken. Ook instellingen die bemiddelen tussen de 'collectiebeheerders' en de 'eindgebruiker' zullen het systeem gebruiken om de bewaarplaats van documenten te achterhalen en om duplicaten van handschriften te bestellen. Te verwachten valt dat ook boekhandelaars en antiquaren het systeem zullen benutten om beter de vraag naar handschriften te kunnen bepalen.

Binnen MALVINE zijn de volgende groepen gebruikers geïdentificeerd die manuscripten en brieven nodig hebben uit wetenschappelijk oogpunt, privé-interesse of zakelijke doeleinden:

- wetenschappers, specialisten, die werken in het veld van tekstedities, biografische studies, etcetera, gerelateerd aan manuscripten en brieven;
- bibliothecarissen, archivarissen, wetenschappers, die MALVINE gebruiken voor catalogiseren of het onderhouden van een databank over manuscripten en brieven;
- professionele of privégebruikers met specifieke interesse in originele manuscripten: antiquaren, veilinghouders, leraren, studenten, schrijvers, journalisten, etcetera.

De wensen en eisen van deze groepen gebruikers zijn uitgebreid onderzocht binnen de werkpakketten van het project. De rapportages van deze en andere werkpakketten worden via de MALVINE-site beschikbaar gesteld.

Technische architectuur

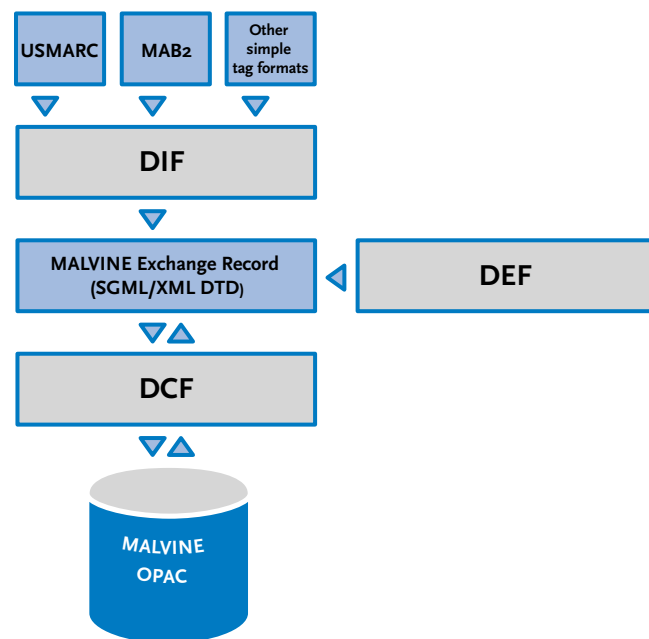
De systeemcomponenten (zie figuur 1) bestaan uit:

- een multi-site searchserver, het search- en retrievalgedeelte van MALVINE, genaamd de 'MALVINE searchserver';
- online publiekscatalogi (OPACs);
- MALVINE OPAC;
- import en conversie tools.

De gebruikers kunnen het MALVINE-systeem met behulp van standaard webbrowsers zoals Netscape en Internet Explorer doorzoeken.

Het technische doel is om software te ontwikkelen, die gemakkelijk geïntegreerd kan worden in andere webgebaseerde applicaties en oplossingen. Het systeem is gebaseerd op 'up-to-date' webtechnieken: application server, XML, JAVA en Z39.50 / ISO 23950 (search & retrieval). Voordelen van deze technische oplossingen zijn de openheid en schaalbaarheid voor toekomstige toepassingen (bijvoorbeeld voor persoonlijke gebruikersprofielen). Een systeemoverzicht wordt in figuur 1 gegeven

Op 4 en 5 december 2000 werd in de Staatsbibliotheek zu Berlin de internationale conferentie 'MALVINE and LEAF. Gateways to Europe's Cultural Heritage' gehouden. Tijdens deze bijeenkomst werden de resultaten van het door de EU gesubsidieerde MALVINE-project gepresenteerd en bediscussieerd. Tevens werden de toekomstige ontwikkelingen van MALVINE en het vervolgproject LEAF (Linking and Exploring Authority Files) besproken. Naar aanleiding van de deelname van twee medewerkers van de Bibliotheek van de Universiteit van Amsterdam aan deze conferentie is dit artikel tot stand gekomen.

Figuur 2. De MALVINE Toolbox

Het voornaamste technische probleem bestaat uit het doen van gedistribueerde queries in de OPACs (dat wil zeggen: het uitvoeren van parallelle queries op verschillende remote sites) en de vergaring van de resultaten, gevolgd door het tonen van de resultaten in een uniform formaat. Een geschikte oplossing voor de gedistribueerde search- en retrievaloperaties is de introductie van 'middleware' op de 'MALVINE searchserver'. Deze searchserver bevat een retrievalmanager en communicatievoorzieningen volgens de Z39.50-standaard. Een vergelijkbare aanpak wordt toegepast bij andere EU-projecten (CEO, UNIVERSE, DECOMATE II).

Daarnaast is een 'information base' op de searchserver ingebouwd. Deze component zorgt voor de zogenaamde semantische interoperabiliteit. Verschillende componenten van de searchserver hebben toegang tot de 'information base'. Een onderdeel van de 'information base' is de 'explain facility', een nieuwe optie van Z39.50. Hierin wordt meta-informatie over het Z39.50-doel geleverd, inclusief beschikbare bestanden, ondersteunde attribuutcombinaties, record syntaxes, elementspecificatie, enzovoort. De 'information base' bevat daarnaast bijvoorbeeld ook de MALVINE-thesaurus. Uit deze thesaurus worden termen geselecteerd voor de ondersteuning van het zoekproces.

De searchserver voert parallelle Z39.50-sessies uit voor de integratie van bestaande OPACs, volgens verschillende Z39.50-applicatieprofielen (BIB-1, ONE en CIMI). De (logisch verbonden) OPACs zijn volgens deze profielen beschreven. Een uitgebreide analyse naar de metadata van de deelnemende partners leverde de wens op om een Z39.50-MALVINE-profiel te ontwikkelen. Dit profiel is in een van de werkpakketten van het project ontwikkeld en opgenomen in de searchserver.

Voor organisaties die geen Z39.50-toegang tot hun syste-

men hebben of geen OPAC hebben, wordt een alternatief geboden in de vorm van de MALVINE OPAC.

De MALVINE OPAC behoort tot het centrale systeem en kan gevuld worden met een speciaal voor dit doel ontwikkelde toolbox (zie figuur 2).

Om de MALVINE OPAC te vullen, bestaat de toolbox uit drie voorzieningen: DIF, DEF en DCF. Als uitwisselingsformaat wordt XML gebruikt volgens de Encoded Archival Description (EAD) Document Type Definition:

- de data import voorziening (DIF) importeert en converteert formaten van andere databanken (USMARC, etcetera) naar het XML-formaat conform de EAD;
- de data-entryvoorziening (DEF) is een interface waarbij gegevens ingetypt kunnen worden en de ingevoerde gegevens worden geconverteerd naar het XML-formaat conform de EAD;
- de data-conversievoorziening (DCF) importeert (of exporteert) de XML-bestanden naar de MALVINE OPAC.

User interface

In de zoekfase kan de gebruiker tegelijkertijd in één of meerdere databanken naar een item zoeken. De te doorzoeken databanken van de instituten kunnen in de interface geselecteerd worden (zie figuur 3). Het systeem bewaart het zoekresultaat in een set met records, die aan de zoekcriteria voldoet. De desbetreffende records kunnen uit de resulterende set opgehaald en getoond worden. Het systeem biedt aparte interfaces om een simpele of een geavanceerde zoekactie uit te voeren. In het geavanceerde scherm kunnen complexe Booleaanse zoekacties en/of gecombineerde velden gebruikt worden. De gebruiker heeft in beide interfaces de optie om een lijst met termen uit een thesaurus te bekijken en direct te selecteren voor een zoekactie. Daarnaast wordt een aantal andere opties geboden, zoals het markeren van records voor exportdoeleinden of het bestellen van duplicaten.

Middeleeuwse codices

Hoewel MALVINE in eerste instantie is opgezet voor moderne manuscripten en brieven, is het wellicht ook interessant om andere bijzondere collecties via dit systeem toegankelijk te maken. Hoe zit het bijvoorbeeld met middeleeuwse codices? Deze hebben een andere karakteristiek dan moderne manuscripten en brieven en worden volgens andere regels beschreven. De onderzoekers zullen vaak op

Figuur 3. 'Simple Search' interface

MALVINE Consortium

Projectcoördinator

Staatsbibliotheek zu Berlin, Duitsland
Tel. +49 30-266-2416/2249
Fax +49 30-266-3007
E-mail co-ordinator@sbb.spk-berlin.de

Projectmanagement

Crossnet Systems Ltd., Newbury, Groot-Brittannië

Partners

- Biblioteca de la Universidad Complutense, Madrid, Spanje
- Biblioteca Nacional de Portugal, Lissabon, Portugal
- British Library, Londen, Groot-Brittannië
- Deutsches Literaturarchiv, Marbach, Duitsland
- Forschungsstelle und Dokumentationszentrum für Österreichische Philosophie, Graz, Oostenrijk
- Fraunhofer-Institut Software- und Systemtechnik, Berlin, Duitsland
- Goethe- und Schiller-Archiv, Weimar, Duitsland
- Institut des Textes et Manuscrits Modernes, Parijs, Frankrijk
- Institut für Wissenschaftstheorie und Wissenschaftsforschung der Universität Wien, Wenen, Oostenrijk
- Institut Mémoires de l'Édition Contemporaine, Parijs, Frankrijk
- Joanneum Research, Graz, Oostenrijk
- Nationalmuseum, Kopenhagen, Denemarken
- Österreichische Nationalbibliothek, Wenen, Oostenrijk
- Swiss National Library, Bern, Zwitserland
- Universitetet i Bergen, Bergen, Noorwegen

Sponsor

K.G. Saur Verlag, München, Duitsland

zoek zijn naar bepaalde onderdelen van middeleeuwse codices, denk bijvoorbeeld alleen al aan rijke iconografische beschrijvingen. Overigens zijn deze documenten vaak nog niet in een voor de computer leesbaar formaat aanwezig, of ondersteunen catalogussystemen dergelijk uitgebreide beschrijvingen niet. Om hier een oplossing voor te bieden en een standaard beschrijving te ontwikkelen, bestaat het project MASTER (Manuscript Access through Standards for Electronic Records). Binnen dit project is een internationale standaard voor het beschrijven van middeleeuwse manuscripten ontwikkeld op basis van de Text Encoding Initiative (TEI) Document Type Definition (DTD). MASTER bevat nu circa duizend records volgens deze beschrijvingsmethode. Op termijn zal bekeken moeten worden of en zo ja, hoe MASTER binnen het MALVINE-systeem ingepast kan worden. Hetzelfde geldt overigens voor andere documentsoorten, zoals foto's, voorwerpen en drukwerk, die vooralsnog buiten de huidige opzet van Malvine vallen.

Voortzetting

Het MALVINE-systeem was ten tijde van het congres nog alleen als prototype voor de deelnemende organisaties beschikbaar. Aan het einde van het project, in het voorjaar van 2001, zal het als een bestaande dienst worden aange-

Websites

MALVINE site: www.malvine.org
MASTER site: www.cta.dmu.ac.uk/projects/master
EAD site: <http://lcweb.loc.gov/ead>
TEI site: www.tei-c.org
Het Digitaal Productiecentrum: www.uba.uva.nl/dpc
CEN: www.pica.nl/cgi-bin/nph-wwwredir/www.pica.nl:49596/

boden aan het publiek. De Staatsbibliotheek zu Berlin stelt zich garant voor de continuering van het systeem en zal als 'Maintenance Agency' optreden voor het onderhouden van de contacten met de partners, het verzorgen van tutorials en workshops, enzovoort.

Het streven is om MALVINE uit te breiden met meer partners en naar nog niet deelnemende landen uit Europa. Van belang is ook om nog meer inhoud te gaan bieden en de zichtbaarheid onder de gebruikers te vergroten. De organisatorische opzet van MALVINE zal zich richten op het creëren van 'national nodes'. Deze 'national nodes' kunnen op hun beurt weer voorlichting bieden, workshops geven en stimuleren (of er voor zorgdragen) dat bronnen binnen de culturele instellingen van hun land via MALVINE toegankelijk worden.

Daarnaast zal een vervolproject LEAF worden gestart. Dit project zal door de EU gefinancierd worden en voorjaar 2001 starten. LEAF zal een architectuurmodel ontwikkelen voor een gedistribueerd zoek- en vergaarsysteem van bestaande naam 'authority files' (personen en corporaties). Een eerste stap van de deelname van Nederland aan MALVINE zou, volgens de Nederlandse deelnemers aan de conferentie, in eerste instantie via de CEN (Catalogus Epistularum Neerlandicarum) kunnen plaatsvinden. De CEN is een online catalogus van de tot op heden ontsloten brieven in de collecties van enkele grote bibliotheken, onder redactie van de KB. Ontsloten is de periode vanaf 1600 tot heden. De CEN bevat ruim 230.000 samenvattende beschrijvingen (ongeveer 900.000 brieven).

Uit bovenstaande blijkt dat het van groot belang is dat collecties en bronnen van het cultureel erfgoed geregistreerd en (volgens internationale standaarden) ontsloten worden. De Bibliotheek van de Universiteit van Amsterdam zal daar aan bijdragen via onder andere het pas opgerichte 'Digitaal Productiecentrum'. Het Digitaal Productiecentrum zal de technische knowhow leveren voor projecten die resulteren in digitale publicaties, producten of databanken. Op dit moment zijn er al circa 80 middeleeuwse codices volgens het MASTER-formaat beschreven. Een ander project is bijvoorbeeld de gedigitaliseerde ontsluiting van de collectie Frederik van Eeden, waarbij gebruikgemaakt zal worden van de EAD (Electronic Archival Description) DTD en de TEI (Text Encoding Initiative) DTD. Andere projecten om de toegankelijkheid van de bijzondere collecties te verbeteren zullen volgen.

Drs. Renze Brandsma is hoofd Digitaal Productiecentrum, sector Elektronische Diensten bij de Bibliotheek van de Universiteit van Amsterdam.